

σε τον πολιτισμό του πολέμου και οριστικά και αμετάκλητα τον άφησε πίσω της, αναπαράγει σε ό,τι αφορά την Τουρκία («εθνικό») το 19ο αιώνα, όπως αυτό τον αιώνα τον αντιλαμβάνεται το έθνος (=Εκκλησία, εθνοπατέρες και λοιπή εθνική αγυρτσύνη), νομιμοποιώντας στην ουσία την αντίληψη περί εθνικής πολιτικής της Τουρκίας. Και ιδού το παράδοξο: η αντικειμενικά ιστορική απόκλιση Ελλάδας και Τουρκίας εξουδετερώνεται από την «εθνικά» μεταφυσική ταύτισή τους. Η Ελλάδα αντί να ασκεί εξωτερική πολιτική με τους όρους της ιστορίας της και του δικού της πολιτισμικού κώδικα, ασκεί «εθνική» πολιτική με τους όρους της ιστορίας και του πολιτισμικού κώδικα της Τουρκίας. Η ιστορία του ελληνικού έθνους ακυρώνεται από τους «εθνοπατέρες» και από την ατομία του κράτους να διεκδικήσει την ιστορία του (δηλαδή την ελληνική ιστορία) ως εθνική ιστορία, ενώ ανέχεται και συναινεί σ' έναν «εθνικό λόγο», κρυφό (;) μιν, επίσημο δε ως προς τους φορείς του (π.χ. Εκκλησία) και αναγνωρίσιμο εντελώς από τον «εθνικό εχθρό». Οι «εθνοπατέρες» πρέπει να αντιληφθούν μια και καλή ότι εθνικός κίνδυνος υπάρχει: *οι ίδιοι είναι ο εθνικός κίνδυνος*. [...]

Σία Αναγνωστοπούλου (*Η Αυγή*, Ενθέματα αρ. 105, Κυριακή 7 Μαρτίου 1999).

## ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΑ GLJUHA E ZOQVET (η γλώσσα των πουλιών)<sup>1</sup> του Λεωνίδα Εμπειρικού και του Λάμπρου Μπαλτσιώτη

Η ΤΡΙΤΗ στη σειρά διημερίδα για τη γλωσσική ετερότητα (για τις δύο προηγούμενες βλ. *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 67) πραγματοποιήθηκε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο στις 24 και 25 Οκτωβρίου και αφορούσε τα αρβανίτικα. Για τη συγκεκριμένη διημερίδα καθώς και για την επόμενη που είχε ως θέμα τις σλάβικες διαλέκτους της ελληνικής Μακεδονίας, εκτός από το Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων (ΚΕΜΟ), την ευθύνη της οργάνωσης είχε και το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

Προσκλήθηκαν ειδικοί επιστήμονες, αλλά και εκπρόσωποι των γλωσσικών κοινοτήτων, αφού ένας από τους στόχους των διημερίδων ήταν η συνάντηση του επιστημονικού λόγου με τον λόγο των ομιλητών (βλ. και σελ. 9, όπ. παρ.). Μία πρώτη παρατήρηση αφορά την ελλιπή συμμετοχή επιστημόνων, κυρίως από το εξωτερικό, και σχετίζεται με το μικρό διάστημα ανάμεσα στην πρόσκληση και στην διεξαγωγή της διημερίδας. Μια δεύτερη σχετίζεται με την απουσία ομιλητών των αρβανίτικων από την Ηπειρο, αλλά και την απουσία επιστημονικής έρευνας στην περιοχή, όπως φάνηκε στη συνέχεια από τις συζητήσεις. Αποτέλεσμα της πρώτης παρατήρησης ήταν ότι σε αυτή τη διημερίδα είχε εντονότερη παρουσία ο λόγος των ομιλητών.

Στη συνέχεια θα παραθέσουμε μερικά από τα ενδιαφέροντα σημεία της διημερίδας, αν και πιστεύουμε ότι η επερχόμενη έκδοση των πρακτικών ενδεχομένως να αναδείξει και άλλα ως πρωτεύοντα.

Στην πρώτη ενότητα εξετάστηκαν γεωγραφικά, δημογραφικά και ιστορικά στοιχεία που σχετίζονται με τις γλωσσικές κοινότητες. Καθορίστηκαν οι διάφορες ομάδες των γλωσσικών κοινοτήτων και επισημάνθηκε η διαφορετική χρονικά ένταξή τους στα όρια του ελληνικού κράτους. Η αρβανίτικη γλωσσική κοινότητα της νοτιότερης Ελλάδας, που επεκτείνεται από την Λοκρίδα του νομού Φθιώτιδας μέχρι την Τριφυλία του νομού Μεσσηνίας, και κατέχει ορισμένες συμπαγείς περιοχές, αποτελεί τη μεγαλύτερη γλωσσική ομάδα, με ποικίλες αποκλίσεις στην ένταση χρήσης της γλώσσας. Κοινή διαπίστωση είναι ότι η έκταση της αλβανοφωνίας σε αυτές τις περιοχές συνεχώς συρρικνώνεται. Την δεύτερη ομάδα απαρτίζουν οι κοινότητες της Ηπείρου, δηλ. ουσιαστικά των νομών Θεσπρωτίας και Πρέβεζας. Αναφέρθηκε ότι η έξοδος των μουσουλμάνων αλβανόφωνων το 1944 επέφερε σημαντικές αλλαγές στις περιοχές της αλβανοφωνίας. Νοτιότερο άκρο όμως παραμένει και σήμερα το χωριό Λούτσα του νομού Πρέβεζας, όπως επεσήμανε ο Λ. Εμπειρικός. Την τρίτη σε μέγεθος ομάδα αποτελούν οι πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη, σήμερα εγκατεστημένοι κυ-

ρίως στο νομό Έβρου και δευτερευόντως στο νομό Σερρών. Λίγα ακόμη χωριά στη Βόρεια Ελλάδα συμπληρώνουν την εικόνα της αλβανοφωνίας σήμερα, κυρίως στο νομό Φλώρινας.

Επισημάνθηκε η απουσία διεκδικητικού λόγου διαφοροποίησης και γλωσσικής διεκδίκησης, και ως σημαντικότερος παράγοντας θεωρήθηκε η εξαρχής συμμετοχή των αρβανιτών στη δημιουργία του ελληνικού εθνικού κράτους. Μερική διαφοροποίηση σε σχέση με τα παραπάνω υπήρξε στις κοινότητες κυρίως της Φλώρινας όπου ο αλβανικός εθνικισμός συγκρούστηκε με τον ελληνικό, κάτι που περιέγραψε ο Χ. Γεωργίου. Μερικοί από τους παρευρισκόμενους επεσήμαναν την ιδιαίτερη σημασία που έδωσε το ελληνικό κράτος και την ιδιαίτερη προσπάθεια που κατέβαλε, ήδη από τον περασμένο αιώνα, για την εγκατάλειψη της αρβανίτικης, κάτι που κατά τη γνώμη αρκετών συνέδρων και παρατηρητών έχει αποσιωπηθεί. Άλλοι δε θεωρήσαν ότι η εμφάνιση κινημάτων όπως το παλαιοσημερολογίτικο σχετίζονται με την επιθυμία διατήρησης γλώσσας και πολιτισμού από τους αρβανίτες (Ε. Παπαζαχαρίου). Τέλος από μερικούς αναφέρθηκαν παραδείγματα από το παρελθόν που καταδεικνύουν μια ενδεχόμενη γλωσσική καταπίεση από τις αρχές, σίγουρα όμως όχι έντονη συγκρινόμενη με άλλες περιπτώσεις του ελληνικού χώρου.

Η καθολική συμμετοχή της αρβανιτοφώνης ελίτ στη διαμόρφωση της εθνικής ιδεολογίας στο ελληνικό κράτος, καθώς και η ήδη διαπιστούμενη συρρίκνωση της αρβανίτικης στον περασμένο αιώνα είναι μερικά από τα στοιχεία που αναδεικνύονται και μέσα από την αλληλογραφία μεταξύ Νερούτσου και Μάγιερ, όπως αυτή παρουσιάστηκε από τη Ν. Κλεγιέρ.

Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που τα αρβανίτικα της νοτιότερης Ελλάδας γράφτηκαν μέχρι και πρόσφατα. Στην Ήπειρο, όπου κατά τον Λ. Τσιτσιπτή, θα πρέπει να μιλάμε για αλβανικά, και όχι αρβανίτικα, αφού η διάλεκτος που μιλιέται είναι πολύ κοντά στην επίσημη αλβανική,<sup>2</sup> κυριαρχεί ένα πέπλο σιωπής και οι επιστημονικές εργασίες είναι ελάχιστες. Από τους παρευρι-

σκόμμενους ομιλητές, οι οποίοι στη δεκαετία του ογδόντα προσπάθησαν, ανεπιτυχώς, να δημιουργήσουν ένα θετικό κλίμα για τη διατήρηση της γλώσσας, τονίστηκε η αρνητική και σε αρκετές περιπτώσεις εχθρική στάση των αρχών (Γ. Μίχας, Π. Τσέκης, Α. Κόλλιας, Θ. Μωραϊτης).

Στη δεύτερη ενότητα (κατάσταση και χρήση της γλώσσας) η ύπαρξη κοινωνιο-γλωσσικής έρευνας για τα αρβανίτικα της νοτιότερης Ελλάδας, ουσιαστικά για τη μόνη γλώσσα που έχει γίνει κάτι τέτοιο, επέτρεψε στους παρευρισκόμενους να τοποθετηθούν πάνω σε δεδομένα. Καθοριστική ήταν η παρουσία του καθηγητή Λ. Τσιτσιπή, που δεκαετίες ασχολείται με τα αρβανίτικα. Ανάμεσα στα άλλα τόνισε ότι και αυτοί που δεν είναι επαρκείς ομιλητές και χρησιμοποιούν «φτωχά» αρβανίτικα, μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους, αλλά και με τους επαρκείς ομιλητές, χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Επεσήμανε επίσης ότι ένα σημαντικό κομμάτι των ομιλητών αντιμετωπίζει με απαξία την γλώσσα, έστω και σε ελάχιστο βαθμό, λειτουργεί ακόμη ως δεσμός αλληλεγγύης του ομιλητή με την κοινότητα. Άλλοι από τους συζητητές (Ε. Μπότση, Θ. Μωραϊτης) επιβεβαίωσαν τα παραπάνω και μέσα από την λειτουργία του αρβανίτικου μοιρολογιού και τραγουδιού σήμερα στην Αττικοβοιωτία.

Έγινε επίσης μια γενική –όχι εξαντλητική– αναφορά στις μέχρι τώρα εργασίες καταγραφής της γλώσσας που μιλιέται στον ελλαδικό χώρο. Αρκετοί από τους ομιλητές που γράφουν αρβανίτικα αναφέρθηκαν στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και ειδικότερα στην επιλογή ελληνικού ή λατινικού(αλβανικού) αλφαβήτου. Εδώ μπορούμε να σημειώσουμε την τακτική που ακολουθεί ο Τ. Καραντής. Πρόσφατα εξέδωσε μια συλλογή παραμυθιών από τη Σαλαμίνα και στο πρωτότυπο κείμενο χρησιμοποίησε το αλβανικό αλφάβητο, σε τοπικές εφημερίδες όμως κάνει χρήση του ελληνικού, αφού θεωρεί ότι για ορισμένες περιστάσεις είναι λειτουργικότερο.

Οι συζητητές προβληματίστηκαν σχετι-

κά με την επίδραση που είχε η εγκατάσταση των αλβανών μεταναστών στη γλωσσική συνέχεια. Καθόρισαν δύο φάσεις. Η πρώτη σχετίζεται με την εντονότερη χρήση της γλώσσας, λόγω αδυναμίας επικοινωνίας των Αλβανών στην ελληνική, και αφορά τα πρώτα χρόνια της έλευσης των Αλβανών. Η δεύτερη φάση χαρακτηρίζεται από την επικράτηση της ελληνικής και κατά τη γνώμη μερικών από τους παρευρισκόμενους αυτή οφείλεται και στην ενσυνείδητη προσπάθεια των κοινοτήτων να μην συσχετισθούν με τους Αλβανούς. Όλοι συμφώνησαν ότι υπάρχει και σήμερα ακόμη ευεργετική επίδραση, ειδικά στις κοινότητες με μεγαλύτερη υποχώρηση των αρβανίτικων. Ο Λ. Μπαλτσιώτης αναφέρθηκε σε περίπτωση από την Πελοπόννησο που πολλοί ομιλητές ξαναμιλήσαν αρβανίτικα μετά από 30-40 χρόνια. Ο Γ. Μίχας επεσήμανε ότι σήμερα μπορούμε να συναντήσουμε και αρβανιτόφωνους που γνωρίζουν και μιλούν και την επίσημη αλβανική. Ο Α. Κόλλιας αναφέρθηκε στον φόβο των αρχών για την αναβίωση των αρβανίτικων λόγω της παρουσίας των Αλβανών, κάτι που έφθασε να γίνει ερώτηση στη Βουλή από τον [αρβανίτη] βουλευτή του ΠΑΣΟΚ Κ. Βρεττό.

Η τρίτη ενότητα εξέτασε τη στάση των ομιλητών αναφορικά με τη γλώσσα και σχετικά ζητήματα όπως η διγλωσσία και οι προοπτικές της γλωσσικής συνέχειας. Σχετικά με την διγλωσσία επισημάνθηκε από πολλούς η συνεχιζόμενη προώθηση του ιδεολογήματος της παντοτινής διγλωσσίας των αρβανιτών. Επώθηκε βέβαια ότι οι τελευταίες μονόγλωσσες γυναίκες στη νοτιότερη Ελλάδα αποβίωσαν την περασμένη δεκαετία, αλλά μπορούμε ακόμη να συναντήσουμε μερικούς μονόγλωσσους ομιλητές στην Ήπειρο. (Γ. Μίχας, Λ. Εμπειρικός, Λ. Τσιτσιπής).

Με αφορμή την εξαντλητική παρουσίαση της μικρής αλλά υπαρκτής δισκογραφικής παραγωγής του αρβανίτικου τραγουδιού της νοτιότερης Ελλάδας που έκανε ο Θ. Μωραϊτης, επισημάνθηκε ότι υπάρχει ακόμη ζήτηση για τραγούδια στην αρβανίτικη γλώσσα και κυκλοφορούν μερικές κα-

σέτες με νεότερους στίχους. Εδώ ο Λ. Μπαλτσιώτης παρατήρησε ότι αντιθέτως ελαχιστότατα είναι τα αντίστοιχα δείγματα από την Ήπειρο, κάτι που επιβεβαιώνει το πλαίσιο που κινούνται οι αρχές και οι κοινότητες εκεί.

Αρκετή συζήτηση έγινε σχετικά με τις προοπτικές διάσωσης και καλλιέργειας της γλώσσας. Αν και πολλοί από τους ομιλητές της γλώσσας τόνισαν ότι οι νεότερες γενιές δεν ενδιαφέρονται για τη διάσωσή της, ο Λ. Τσιτσιπής διεφώνησε μερικώς λέγοντας ότι η επιστημονική έρευνα έχει δείξει ότι πολλοί δεν είναι τόσο αρνητικοί όσο από πρώτη ματιά φαίνεται. Για τους νέους ειδικότερα είπε ότι διαπραγματεύονται τη γλώσσα με περιορισμένο γραμματικοσυντακτικό μηχανισμό. Κάτι ανάλογο φαίνεται να συμβαίνει και η Δ. Γκέφου-Μαδιανού για τους νέους τα τελευταία χρόνια σε έρευνές της στα Μεσόγεια. Παράλληλα όμως ο Λ. Τσιτσιπής τόνισε ότι η αρβανίτικη γλώσσα, πλέον, στην ιδεολογία των ομιλητών βρίσκεται σε διαμάχη με την ελληνική, και αυτό λειτουργεί κατά της αρβανίτικης, κάτι που δεν συνέβαινε παλιότερα όπου η κάθε μία γλώσσα είχε οριοθετημένες λειτουργίες και πεδία χρήσης.

Έντονη υπήρξε η συζήτηση για την αλλαγή της ιδεολογίας σχετικά με τη χρήση της γλώσσας. Υποστηρίχθηκε από την Ε. Μπότση ότι δεν υπάρχει η σχετική επαφή και διάλογος μεταξύ των αρβανιτών διανοομένων που βλέπουν θετικά τη διατήρηση της γλώσσας και των κοινοτήτων. Αρκετοί υποστήριξαν ότι πρέπει πρώτα οι κοινότητες να κινηθούν θετικά για τη διάσωση της γλώσσας. Ως σημαντικότερο παράγοντα σε μια τέτοια προσπάθεια καθόρισαν τις τοπικές αρχές. Επώθηκε ότι ενδεχομένως τώρα είναι ευνοϊκότερες οι συνθήκες (Κ. Βασδραβανίδης). Ο Τ. Καραντής ανέφερε παραδείγματα όπου και οι τοπικές αρχές σήμερα αντιμετωπίζουν αρνητικά τη διατήρηση της γλώσσας. Πολλοί άλλοι τόνισαν ότι πρέπει να υπάρξει αλλαγή της στάσης των αρχών, ακόμη και των τοπικών που συνεχίζουν να αντιτίθενται σε θετικές ενέργειες διατήρησης. Όλοι οι παρευρισκόμενοι ομιλητές σημαντικό ρόλο απέ-

δωσαν και στα ευρωπαϊκά όργανα που μπορούν με τις παρεμβάσεις τους να βοηθήσουν τις τοπικές αρχές και τις κοινότητες από την καχυποψία και το «αντεθνικό» θετικών πρωτοβουλιών για τη καλλιέργεια της γλώσσας. Πάντως αρκετοί εξέφρασαν απαισιοδοξία για τη γλωσσική συνέχεια. Τέλος, σχετικά με την περίπτωση να αποκτήσουν τα αρβανίτικα θεσμική υπόσταση, ο Λ. Τσιτσιπής τόνισε, ότι σε αντίθεση με ό,τι πιστεύεται και από τους ομιλητές, τα διάφορα ιδιώματα δεν είναι μακρινά ώστε να υπάρχει δυσκολία απόδοσης με ένα γραμματικό, συντακτικό και φωνολογικό σύστημα.

Η διημερίδα κατάφερε να φέρει σε επαφή μέλη των κοινοτήτων με τον επιστημονικό λόγο, αλλά και τους επιστήμονες πιο κοντά στον λόγο που αρθρώνουν οι κοινότητες. Ανέδειξε ακόμη τη φοβία που συνεχίζει να υπάρχει και την έλλειψη ανάλογων δραστηριοτήτων. Η συγκεκριμένη διημερίδα όμως έδειξε ότι η συζήτηση και για τα αρβανίτικα στην Ελλάδα, δεν μπορεί να είναι συζήτηση μόνον ιστορικών, αλλά πρωτίστως αυτών που μιλούν, κατανοούν και μελετούν μια γλώσσα ακόμη ζωντανή.

\*\*\*

Στη διημερίδα συμμετείχαν: Κ. Βασδραβανίδης (πρόεδρος της κοινότητας Μανδρών Κιλκίς), Χ. Γεωργίου (συγγραφέας), Λ. Εμπειρικός (ιστορικός), Τ. Καραντής (ερευνητής, συγγραφέας), Ν. Κλεγιέρ (ιστορικός, CNRS-EHESS), Α. Κόλλιας (εκδότης, ερευνητής), Δ. Γκέφου-Μαδιανού (ανθρωπολόγος, Πάντειο Πανεπιστήμιο), Γ. Μίχας (εκπαιδευτικός, πρόεδρος του Αρβ/κου Συνδέσμου), Θ. Μωραϊτης (εθνομουσικολόγος, μουσικός-Μ.Λ.Α.), Ε. Μπότση (ανθρωπολόγος), Π. Τσέκης (αντινομάρχης Έβρου), Λ. Τσιτσιπής (κοινωνιογλωσσολόγος, Α. Π. Θ) και ο Β. Παπαζαχαρίου (εθνολόγος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας). Στη συζήτηση έλαβε μέρος και ο Μ. Δραγούμης (εθνομουσικολόγος, ιστορικός της μουσικής-Μ.Λ.Α.). Τη συζήτηση συντόνιζαν οι Κ. Τσιτσελίκης και Δ. Χριστόπουλος (διδάκτορες Νομικής) και ο Λ. Μπαλτσιώτης (νομικός). Πρέπει να σημειώσουμε ότι μεταξύ άλλων προσκλήθηκαν και οι Ε.

Αλεξάκης (εθνολόγος, κοιν. Ανθρωπολόγος), Τ. Γιοχάλας (αλβανολόγος) και Γ. Τζαβάρας (γλωσσολόγος), οι οποίοι δυστυχώς δεν παραβρέθηκαν.

#### ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Έτσι αποκαλούν μερικές φορές τα αρβανίτικα οι ίδιοι οι αρβανιτόφωνοι.
2. Σημειώνουμε εδώ ότι και τα αρβανίτικα της νοτιότερης Ελλάδας εξελίχθηκαν από τοσκικά ιδιώματα της μεσαιωνικής αλβανικής.

#### Η ΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΣΛΑΒΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

της Αλεξάνδρας Ιωαννίδου

ΣΕ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ανταλλαγή απόψεων, χωρίς συγκεκριμένες εισηγήσεις, με βάση ωστόσο προκαθορισμένες θεματικές ενότητες, και με την παρουσία και πολύτιμη μαρτυρία «ντόπιων» διγλωσσων ομιλητών, η τελευταία διημερίδα του «Κέντρου Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων» με θέμα τις σλαβικές διαλέκτους της Μακεδονίας που έγινε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο το Σαββατοκύριακο 31.10-1.11 πρωτοτύπησε πραγματικά. Και αυτό, γιατί μερικά από τα ερωτήματα που για «εθνικούς λόγους» παρέμεναν μέχρι τώρα μονοπώλιο ορισμένων, ομοεθνών ή μη, όπως τα «Ιστορικά στοιχεία για τη χρήση της γλώσσας», η «Στάση των διοικητικών αρχών/κυβέρνησης μετά τον Εμφύλιο» απέναντι στη γλώσσα, η «Διγλωσσία/γλωσσική συνύπαρξη με την επίσημη ή άλλη γλώσσα», οι «Προοπτικές, οι αντιλήψεις και τα προβλήματα της γλωσσικής συνέχειας» τέθηκαν για πρώτη φορά ως θέματα ανοιχτού επιστημονικού διαλόγου. Σειρά επισημών από την Ελλάδα και το εξωτερικό συζήτησαν για τα αποτελέσματα των ερευνών τους σχετικά με τη σλαβοφωνία στη Μακεδονία σήμερα.<sup>1</sup>

Ανάμεσα στα σημεία που δεν συζητήθηκαν, τουλάχιστον αναλυτικά, ήταν η χρήση της πομακικής (μια και είχε συμπεριληφθεί ως θέμα στην πρώτη ημερίδα για τα τουρκικά και τα πομακικά στην Κομοτηνή), και τα κριτήρια επιλογής τού ενός ή του άλλου όρου (σλαβικές διάλεκτοι, σλαβομακεδονι-

κή γλώσσα, μακεδονική γλώσσα, μακεδονικές διάλεκτοι). Ειδικά στην ορολογία, που πρόσφατες πολιτικές εμπειρίες της προσέδωσαν σαφείς πολιτικές προεκτάσεις, θα μπορούσε να αφιερωθεί ολόκληρη συνεδρία (Δ. Χριστόπουλος). Όπως άλλωστε τονίστηκε ως απάντηση σε παρέμβαση που παρέπεμπε στις εθνικές ευαισθησίες των Βορειοελλαδιτών κατά τη χρήση συγκεκριμένων όρων (Ε. Κωφός), η πραγματικότητα προηγείται της χρήσης των όρων που την περιγράφουν. Πάντως, για την κεντρική Μακεδονία, παρατηρήθηκε ότι οι ίδιοι οι ομιλητές προκειμένου να χαρακτηρίσουν τη γλώσσα τους χρησιμοποιούν συχνά τους όρους «ντόπικα», «μακεδονικά», «τα δικά μας» (Μ. Γιαννησοπούλου).<sup>2</sup>

Η ανυπαρξία ή η μη δημοσιοποίηση επίσημων δημογραφικών και στατιστικών στοιχείων για τη χρήση των σλαβικών ιδιωμάτων στη Μακεδονία δεν φαίνεται να αναστέλλει τη γνώση μας για τις τοποθεσίες της σλαβοφωνίας σήμερα και παλαιότερα, κρίνοντας από την αναλυτική εισήγηση που προηγήθηκε του διαλόγου για τις «Παλαιές και τις Νέες Εγκαταστάσεις» (Λ. Εμπειρικός). Αν και στις περιοχές της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, οι σλαβόφωνοι ακούγονται να μιλούν τα «ντόπια» σε δημόσιους χώρους, στην Ανατολική Μακεδονία η σλαβοφωνία φαίνεται ότι έχει περιορισθεί στα κλειστά πλαίσια των οικογενειακών συναναστροφών μέσα στα σπίτια (Λ. Εμπειρικός).

Σχετικά με την ιστορία των σλαβικών διαλέκτων της Μακεδονίας, η αναδρομή στις αρχές της ιστορικής παρουσίας των Σλάβων στα Βαλκάνια χρησίμευσε ως εισαγωγή στη συζήτηση για τις εξελίξεις στη νεότερη εποχή (Φ. Μαλιγκούδης). Ότι αυτή τη στιγμή, μοιραία, η χρήση των σλαβικών ιδιωμάτων στην Μακεδονία βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία (Α. Ανδρέου) είναι συνέπεια πολλών παραγόντων, ιστορικών και κοινωνικών. Ανάμεσα σε αυτούς συζητήθηκε διεξοδικά η παρατεταμένη πολιτική καταστολή της εκ μέρους του ελληνικού κράτους με σειρά είτε «θετικών» μέτρων (ίδρυση «νηπιотροφείων», νηπιαγωγείων και σχολείων – Σ. Βούρη) είτε αρνητικών (ποινές και απαγορεύσεις, ακόμα και δημόσιες ορ-